

GION NÁNDOR

1941–2002

Amikor 1994-ben Gion Nándor nyugdíjba vonult és áttelepült Magyarországra, már túl volt életének ötvenedik évén. Nevezetes regényeket, elbeszéléseket, színes történeteket vitt magával, valamint a történetmondás mesterének, a megbízható elbeszélőnek jó hírét. Többször nyilatkozta, egész életében magyarországi írónak készült. Magyar író volt a Vajdaságban is, azon kevesek sorába tartozott, akit mielőtt odaért volna, Magyarországon is elismertek és elfogadtak, mégis oda vágyott, nyilván nem pusztán a „magyarországi író” rangja vonzotta, hiszen amikor áttelepült, a kisebbségi (magyar) író életformáját váltotta szabadfoglalkozású magyarországi író életformájára. Ezáltal megszerezte magának az elidőzés, az írásnak szentelhető idő jogát. Nem kellett mást tennie, csak írni, elbeszélést, regényt, filmet. Maga mögött hagyta a kisebbségi író nyugós és kényszerű mindenességének terhét, a rádiós újságírást, színházigazgatást, rádiós főszerkesztést, bizottságokban, értekezleteken való idővesztést. Béklyókból szabadult, az áttelepülés azonban, nagyszámú nyilatkozata bizonyítja, életrajzának új fejezeteként inkább az emlékezetbe, leginkább a gyerekkorba, a fiatalság éveibe való visszatalálást jelentette, semmint új szellemi otthont. Korábbi műveit adta ki újra, kisebbségiként tervezett trilógiájának két kötete után megírta a harmadik kötetet, elbeszéléseket publikált, filmeket írt, halála előtt újabb regényt fejezett be, közben díjakat kapott, ünneplésekben volt része, de korábbi írásainak élményvilágától, nyelvétől, elbeszélő gyakorlatától, a választékos és különös névadástól nem távolodott el, még akkor sem, amikor képzeletére hagyatkozva háborús háttereket és helyzeteket rajzolt meg, mert az elhagyott, ám el nem felejtett országban éppen a soros háború dúlt.

Mielőtt áttelepült, *BÖRTÖNRŐL ÁLMODOM MOSTANÁBAN* (1990) címen áttételes, tényekkel és adatokkal összefüggésbe alig hozható „nemzedéki regényt” írt, amelyben bizarr módon keveredik bűn és vers, bűnhődés és költészet. Születési hely és idő alapján bandákba szerveződő, egy személyben csempészek és versmondók, Thomas Mannt és Blaise Pascalt olvasó éjjeli- meg börtönőrök, gyilkosok, politikai foglyok meg köztörvényesek népes csapatai élnek a regény lapjain, közben egy-egy szó, helyszín, történettöredék az író nemzedékének, a Symposium-nemzedéknek viszontagságos összetartozását meg belső ellentéteit idézi fel, mintha csak Gion Nándor tisztába akart volna jönni indulásának éveivel, amikor a bűn és a költészet lehetőségei, a bukás és a siker esélyei még sorra kéznél voltak. Gion ebben a könyvében sem ítélkezik, elbeszél inkább, történetet mond, alig hihető, sem a megidézett korszakkal, sem mások emlékeivel nem hitelesíthető történetet, többszöri nekirugaszkodással mintha egyetlen metaforát fogalmazna mindig újra, anélkül, hogy kimondaná vagy jelentését pontosítaná. Minden a törvény határán történik, a gondolatok, az érzések, az álmok, a szerelem is a börtönt sejteti, azt, hogy nem szerezhető meg az annyira óhajtott tágaság, a szabadság sem, mert mindenre a tekintély és a törvény árnyéka vetül. A regény első személyű hőse szemlélő és résztvevő egyszerre, kívül van, de benne

is van a történesekben, költő és besúgó, álmodozó és szenvedő, ártatlan és bűnös, áldozat és elkövető.

Mintha ezektől a nem múltó börtönálmoktól igyekezett volna Gion megszabadulni, amikor áttelepült. Sikertelenül persze, mert az álmok, a börtönálmok sohasem hagyják nyugton az író.

A nem múltó és ezért gyötrő álmok a TESTVÉREM, JOÁB (1969, 1982) idejében keletkezettek. Akkor, amikor Gion Nándor először tapasztalhatta a hírnév terhét. A Forum Könyvkiadó 1968-as emlékezetes regénypályázatának díjnyertes könyve mielőtt még megjelent volna, vitákba, de semmiképpen sem elsőrangúan „irodalmi”, sokkal inkább eszmei és politikai vitákba keveredett, mert szokatlan szókimondásával, tabutémák érintésével, nem utolsósorban időszerűségével próbára tette az akkori eszmepolitikai ellenőrök tűrőképességét. Pedig akkor „hatvannyolcat” írtunk, és a diákmozgalmakban, az újbals eszmékben mintha az elérhető szabadság halvány reménye sejlett volna fel, a kimozdulás esélye a szorongató parancsok és szabályok bűvköréből.

A TESTVÉREM, JOÁB szubverzív könyv volt, egyszerre felhőborító és lehangoló. Nevezetes birkaölő jelenete, a hatodik, azóta sem vesztett hatásából. Az a megfigyelés, hogy a birkák „egy nyikkanás nélkül hagyják magukat leszúrni”, nem próbálnak megszökni, és nem védekeznek, jelentésében csak gazdagodott az elmúlt évek és évtizedek során, nem is annyira jelképesége, sokkal inkább beigazoló-dó valóságtartalma folytán. Gionban volt hajlam az egytűtérzésre, az elérzékenyülésre is, a szubverzív regényben azonban írás- és beszédmódjának e jelei még visszafogottak, rejtettebbek és ezért intenzívebbek is, mint egy-két későbbi munkájában. A regény irodalmi értékei akkor mutatkoztak meg igazán, amikor megszabadulva a körülötte zajló lármától, már valóban regényként lehetett olvasni és érteni. Ezt kívánta megmutatni a könyv második kiadása, de ekkorra az író már más utakon járt, kilépett az időszerűség vonzasköréből, jó érzékkel a múlt felé fordult, a hely, Bácska egyik szegletének szellemét idézte meg, a puritán történetmondás helyett a színes elbeszélés gazdag eszköztárát tárta fel a VIRÁGOS KATONA (1973) és a RÓZSAMÉZ (1976) című regényekben, trilógiájának első két kötetében, valamint az OLYAN MINTHA NYÁR VOLNA (1974) novelláiban. Nem utolsósorban ifjúsági regényeiben is. Gion nem kísérletezett, mondani akart és mondott is valami fontosat arról a világról, amelyet vállalt és magáénak tudott. Visszakövetelte a történelemtől mindazt, amit viharaival, sorozatos birodalomváltásaival, módosulásaival és átrendezéseivel elvett az élettől vagy kitörölt az emlékezetből, de íróként lemondott a kihívásról, a közvetlen felháborodásról, a Joáb-regényben még oly intenzív felforgató és nagyon pontos szókimondásról.

A Joáb- és a börtönregény foglalja egybe Gion Nándor leggazdagabb alkotói korszakát, népszerűségét is ekkor alapozta meg, hiszen úgy sikerült saját világot létesítenie, hogy eközben nem vagy csak nagyon kevéssé figyelt az éppen aktuális irodalmi irányokra; rajta nem fogott a teória, akkor is elbeszélte és történetet mondott, amikor a történet árfolyama alacsonyra süllyedt. A Joáb-regény nyomán született szorongás engedett fel a lassan hömpölygő, ismétlésekkel rétegzett elbeszélőmódban, a sokszereplős jelenetekben, a jelképesé emelt helyszínekben, a különlegesen jó nevű regény- és elbeszéléshősökben. A TESTVÉREM, JOÁB harsány hangütése után a megértés sztoikus mosolya ült ki Gion arcára, amikor zavart lelkű, hóbortos, sokat tudó és sokat sejtő, sorra rendhagyó hősei-

nek mágikus és fantasztikus kalandjairól számol be, távolságot tartva tőlük még akkor is, amikor első személyben szólal meg. Az első személyű elbeszélés nem akadályozza meg Giont abban, hogy többet lásson meg láttasson, mint amennyit az elbeszélő én objektíven láthat. Azt jelenti ez, hogy Gionnak hatalma van az elbeszélés felett, és erről a hatalomról sohasem mond le, még akkor sem, amikor hősei láthatóan nem a szerző szándékát követik. Távolságtartó beszédmódja a történet majdnem mindig egyenes vonalvezetését biztosítja, így nem okoz gondot a történet szálainak egybefűzése, de nincs is lehetőség újrendezésükre az újraolvasás során. Azt lehetne hinni, Gion ezáltal a valóságfeltárás irányába vezeti az elbeszélést, annál is inkább, hiszen történetének helyszínei mindig könnyen felismerhetők, csakhogy elbeszélését most nem a szociológia hitelesíti, miként a Joáb-regényben, hanem a párbeszédnek feltüntetett monológ, a hős különleges alakja, látszólag indokolatlan elhatározásai, váratlan lépései.

A börtönregénnyel zárta le első alkotói korszakát Gion Nándor, és ezzel a művel búcsúzott el a kisebbségi írói életformától. Későbbi munkáit, főként a trilógia harmadik kötetét (*EZ A NAP A MIÉNK*, 1997) a megszépítő emlékezet festi át, amikor visszatér előbbi korszakának helyszíneire. Az áttelepüléssel megváltozott írói helyzetének új körülményei új élmények birtokába juttatták, és ezek kidolgozásával vált életműve immár nemcsak teljessé, hanem befejezetté is.

A börtönregény rab- és költőhősének egyik verstöredéke a szenvedésről így hangzik: „*Ha mázsás teher nyomja a vállát / és sárga agyag húzza a lábát...*” A töredéknek nincs folytatása, de éppen ezért, folytatás nélkül, tágra nyitottan szólhat a vesztés okozta nem múló fájdalomról.

Bányai János

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Soros Alapítvány
támogatásával jelenik meg

